

Kl. 1 LO G

język polski

Temat: *Treny* Jana Kochanowskiego - wprowadzenie do lektury.

Przeczytaj uważnie poniższy tekst, a następnie wykonaj umieszczone pod nim ćwiczenia.

➤ **Geneza *Trenów***

W 1574 r. Jan Kochanowski ostatecznie porzucił karierę dworską, zrezygnował też z funkcji kościelnych, aby na stałe zamieszkać w Czarnolesie. Gdy rok później ożenił się z Dorotą Podlodowską, wydawało się, że nic już nie stoi na przeszkodzie, aby w pełni zrealizować renesansowy ideał życia w wiejskiej arkadii. Opromieniona rodzinnym szczęściem ziemiańska egzystencja, w harmonii z naturą i z dala od zgiełku świata, miała zapewnić poecie spokój i wewnętrzny ład. Niestety, po kilku latach los poddał Kochanowskiego ciężkiej próbie, której echem i świadectwem są *Treny*. W 1577 r. zmarł jego starszy brat, Kasper. Wkrótce potem śmierć zabrała też ukochaną dwuipółletnią córeczkę Urszulę. Tragiczne doświadczenie stało się impulsem do napisania żałobnego cyklu lirycznego poświęconego zmarłej córce i rozpaczyci osieroconego ojca. Pierwsze wydanie *Trenów* ukazało się w 1580 r. Niebawem poeta stracił też drugą córkę Hannę, której poświęcił **epitafium** (wierszowany napis nagrobkowy) dołączony do drugiej edycji dzieła, z 1583 r. Sam Kochanowski zmarł niedługo później, w wieku 54 lat.

➤ **Cechy gatunkowe**

Treny są cyklem utworów należących do **liryki funeralnej** (żałobnej), związanej z ceremoniałem pogrzebowym. Gatunkami pokrewnymi trenowi są **elegia** oraz **epicedium**, którego wzór ukształtował w antyku Simonides z Keos. W renesansie treny pisał m.in. Francesco Petrarca (*Sonety do Laury*). Utwory tego typu poświęcano osobom zmarłym – przedstawiały one ich zalety i wyrażały żal z powodu śmierci. Charakterystyczny dla gatunku był **elegijny** (refleksyjny, smutny) nastrój.

W poetykach renesansowych i podręcznikach retoryki, znanych z pewnością Kochanowskiemu, zalecano budowanie utworów żałobnych według ściśle określonych zasad. Oryginalność *Trenów* polega na tym, że polski twórca reguły dotyczące konstrukcji pojedynczego epicedium zastosował w kompozycji całego cyklu poetyckiego.

➤ **Kompozycja i styl**

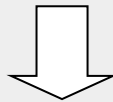
Na cykl *Trenów* składa się 19 odrębnych utworów, których kolejność i układ odwzorowują budowę pojedynczego epicedium. Zgodnie z zasadami poetyk renesansowych powinno ono zawierać następujące elementy:

- **pochwałę zmarłego,**
- **ukazanie wielkości straty,**
- **wyrażenie żalu,**
- **pocieszenie,**
- **napomnienie.**

Kochanowski przechodzi w *Trenach* przez wszystkie etapy żałoby – od rozpacz i buntu po ukojenie, pocieszenie i napomnienie.

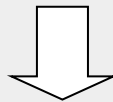
ROZPACZ

Treny I–VIII są prezentacją zalet zmarłej córeczki, opisem pustki, jaką odczuwa ojciec po jej śmierci, obrazem załamanych rodziców. W wierszach panuje nastrój smutku, żalu.

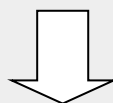
BUNT

Treny IX–XI ukazują kryzys światopoglądowy renesansowego poety. Dominują w nich emocje związane z dramatycznym buntem oraz poczucie zagubienia i bezradności.

UKOJENIE

Treny XII–XVIII mówią o poszukiwaniu ukojenia – drogi do nowego światopoglądu.

POCIESZENIE

Tren XIX, czyli Sen to ostatni utwór, który zawiera rozwiązanie kryzysu

i pocieszenie oraz wyraża akceptację nauki, jaka płynie z przeżytej tragedii.
Poeta odnajduje równowagę duchową.

Autor cyklu przestrzega także innych reguł formułowanych przez renesansowych teoretyków literatury. Zgodnie z ich postulatami Kochanowski jak pszczoła zbiera nektar z różnych źródeł, aby przeobrazić go w miód poezji. Obficie czerpie z tradycji, zwłaszcza antycznej i biblijnej, często wykorzystuje aluzje mitologiczne (Niobe, Orfeusz), historyczne (Brutus), filozoficzne i literackie (Homer, Simonides, Horacy, Cyceron, psalmy Dawida). Stosowane przez poetę **środkie artystyczne** – m.in. liczne porównania, powtórzenia, pytania, zdrobnienia – służą przede wszystkim jasnemu wyrażaniu uczuć i przemyśleń. Konstrukcja większości utworów opiera się na **figurze rozmowy**. Poeta, aby znaleźć odpowiedzi na dręczące go pytania, odzyskać wewnętrzną równowagę i ukoić ból, prowadzi dialog – z samym sobą, Urszulką, Bogiem, upersonifikowanymi pojęciami, takimi jak czas, mądrość czy śmierć, a nawet przedmiotami. Zwraca się do nich bezpośrednio, stąd charakterystyczne dla dzieła są często występujące apostrofy. Styl *Trenów* łączy erudycyjność z **klasycznymi prostotą i umiarem**. Cechują go poważny, czasem wręcz wzniosły i patetyczny ton oraz silna emocjonalność przejawiająca się w używaniu wykrzyknień i słownictwa nacechowanego uczuciowo. W większości utworów poeta wykorzystuje trzynastozgłoskowy wiersz ciągły (stychiczny), zdarza się jednak, że różnicuje długość wersów. Tylko w kilku trenach wprowadza podział na zwrotki.

➤ **Tematyka**

Głównym tematem *Trenów* jest opłakiwanie zmarłego dziecka: pochwała jego zalet i ukazanie rozpaczyny ojca. Kochanowski wnikliwie przedstawia różne aspekty i etapy żałoby, a jednocześnie erozję swego renesansowego światopoglądu, która nastąpiła pod wpływem żalu po śmierci ukochanej córki.

➤ **Najważniejsze problemy**

Obraz cierpienia

Równorzędnymi **bohaterami lirycznymi** *Trenów* są zmarła **córka** poety Urszula oraz pogrążony w bólu i rozpaczyny **ojciec**. *Treny* opowiadają o jednym z najcięższych przeżyć egzystencjalnych – o pogrzebie własnego dziecka. Zgodnie z hasłem Terencjusza „Nic, co ludzkie, nie jest mi obce” renesansowy humanista Kochanowski sporządza poetycki zapis cierpienia, których osobiście doświadczył po wielkiej rodzinnej tragedii. Jego wiersze niezwykle sugestywnie ukazują psychologiczny mechanizm żałoby, jej różne fazy i odcienie –

świadełstwo jednostkowej traumy zyskało w nich wymiar ponadczasowy i uniwersalny.

Kryzys światopoglądowy

W *Trenach* zostają zakwestionowane wszystkie ideały, w które wierzył poeta *doctus*: siła antycznej mądrości, wskazania moralne z filozofii stoickiej, dogmaty wiary. Złamany tragedią humanista wątpi w wartości tworzące fundament jego renesansowego światopoglądu. Przed rozpaczą i zburzeniem wewnętrznego ładu nie obroniły go ani stoickie zasady, nakazujące zachowanie obojętności nawet wobec śmierci, ani cnota i wiedza. W zderzeniu z okrutną rzeczywistością wszelkie recepty filozoficzne i teoretyczne koncepcje okazały się niewystarczające. Zachwiała się nawet chrześcijańska wiara Kochanowskiego. Jednak po przepracowaniu kolejnych etapów żałoby poeta przewycięża kryzys wiary i odzyskuje równowagę. Oparcie i pocieszenie znajduje w zaakceptowaniu zmienności ludzkiego losu i umocnieniu wiary w Boga.

Portret dziecka

Treny są pierwszym w literaturze europejskiej cyklem wzniosłych utworów żałobnych, które powstały po śmierci dziecka. Dotychczas gatunek ten wykorzystywano do wyrażania żalu po zmarłych bohaterach, wodzach, władcach lub ukochanych. Zgodnie z zasadą *decorum*, czyli stosowności, stylem wysokim nie wypadało pisać o dziecku, które uważano za człowieka niedojrzałego, nie w pełni ukształtowanego. Cykl Kochanowskiego jest świadectwem zmian obyczajowych, które dokonały się w renesansie. Zaczęto wówczas bardziej cenić wartość życia rodzinnego, wzrosła pozycja społeczna kobiet i dzieci. Poeta wyraźnie idealizuje ukochane dziecko. Przypisuje dwuipółletniej córeczce wybitny talent poetycki (nazywa słowiańską Safoną), podkreśla jej wdzięk, dobroć, radość życia. Z jednej strony uwzniośla ją i nobilituje, wykorzystując do sporządzenia jej portretu antyczne toposy, aluzje literackie i mitologiczne, z drugiej – ukazuje ją w realiach codziennego życia w ziemiańskim dworze, wśród kochającej się rodziny. Śmierć burzy harmonię tej szczęśliwej egzystencji.

Antyk jako źródło motywów

Kochanowski wprowadził do *Trenów* wiele motywów antycznych i mitologicznych. Zbiór został opatrzony mottem z *Odysei* Homera w łacińskim przekładzie Cyserona: „Umysły ludzkie są odbiciem światła, którym ojciec Jupiter oświeca urodzajne ziemie”. Słowa te oznaczają, że wszystko pochodzi od Boga, a w rozumie ludzkim znajduje odzwierciedlenie wieczna boska mądrość. W samych utworach poeta przywołał greckiego filozofa, Heraklita

z Efezu, i poetę Symonidesa, którzy pisali o tragizmie ludzkiego losu. Urszulka, niedoszła poetka, zostaje przyrównana do greckiej Safony. Gorzkie stwierdzenie, że cnota jest fraszką bez wartości, wypowiada Brutus – zabójca Cezara. Licznie pojawiają się w *Trenach* postacie mitologiczne: królowa podziemi Persefona – uosobienie śmierci, rozpaczająca po stracie dzieci Niobe, bohaterowie związani ze światem umarłych: Orfeusz i Eurydyka, Charon, Pluton, parki przędące nić ludzkiego życia i decydujące o jego przeznaczeniu. Kochanowski zwraca się z prośbą o pocieszenie do muzy Erato, zaś polemizując ze stoicyzmem, odnosi się do jednego z jego najsłynniejszych przedstawicieli – Cyserona.

Źródło: <https://www.terazmatura.pl/strefa-ucznia/jezyk-polski/lektury/jan-kochanowski-treny>

Ćwiczenia

1. Uzupełnij luki w poniższym tekście:

W roku Jan Kochanowski ostatecznie porzucił karierę dworską, zrezygnował też z funkcji kościelnych, aby na stałe zamieszkać w Gdy rok później ożenił się z, wydawało się, że nic już nie stoi na przeszkodzie, aby w pełni zrealizować renesansowy ideał życia w wiejskiej arkadii. Opromieniona rodzinnym szczęściem ziemiańska egzystencja, w harmonii z naturą i z dala od zgiełku świata, miała zapewnić poecie spokój i wewnętrzny ład. Niestety, po kilku latach los poddał Kochanowskiego ciężkiej próbie, której echem i świadectwem jest cykl utworów pt. W 1577 r. zmarł jego starszy brat, Kasper. Wkrótce potem śmierć zabrała też ukochaną dwuipółletnią córeczkę Tragiczne doświadczenie stało się impulsem do napisania żałobnego cyklu lirycznego poświęconego zmarłej córce i rozpaczliwego ojca. Pierwsze wydanie *Trenów* ukazało się w roku. Niebawem poeta stracił też drugą córkę, której poświęcił (wierszowany napis nagrobkowy) dołączony do drugiej edycji dzieła, z 1583 r. Sam Kochanowski zmarł niedługo później, w wieku lat.

2. Oceń prawdziwość sądów odnoszących się do tekstu wprowadzającego do lektury "Trenów" Jana Kochanowskiego.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
<i>Treny</i> są cyklem utworów należących do liryki funeralnej (żałobnej), związanej z ceremoniałem pogrzebowym.		
Pod wpływem żalu po śmierci ukochanej córki, światopogląd Jan Kochanowskiego ulega zmianie.		
<i>Treny</i> są jednym z wielu w literaturze europejskiej cyklem wzniosłych utworów żałobnych, które powstały po śmierci dziecka.		
W <i>Trenach</i> pojawiają się postacie mitologiczne, m.in. królowa podziemi Persefona – uosobienie śmierci, rozpaczająca po stracie dzieci Niobe, bohaterowie związani ze światem umarłych: Orfeusz i Eurydyka, Charon i Pluton.		

3. Na czym polega oryginalność "Trenów"?

.....

.....

.....

.....

.....

4. Wymień etapy żałoby, dające wyodrębnić się z żałobnego cyklu Jana Kochanowskiego.

.....

.....

.....